

УДК 373.2.015.31:7

Дронова О.О., Кустова Ю.П.
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ПРОБУДЖЕННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ 5–6 РОКІВ НА МАТЕРІАЛІ ПЕРСОНАЛІЇ МАРІЇ ПРИЙМАЧЕНКО

Анотація. Досліджено теоретичні питання художньо-естетичної активності особистості в дошкільному дитинстві; персоналію української народної мисткині Марії Приймаченко, зміст та шляхи оптимального її застосування у педагогічній технології пробудження художньо-естетичної активності дітей старшого дошкільного віку. Визначено педагогічний потенціал персоналії художниці та умови його функціонування як педагогічного засобу у освітньому процесі. Висвітлено сутність та зміст педагогічної технології, яку апробовано експериментально. Виявлено такі ознаки активності дітей 5–6 років: спостережливість і вибірковість, образне мислення, уява і фантазія, прагнення самовираження в різних видах та формах художньо-естетичної діяльності.

Ключові слова: дошкільник, художньо-естетична активність, персоналія, педагогічна технологія, «пробудження».

Dronova Olga, Kustova Ulia
Donbass State Pedagogical University

PEDAGOGICAL TECHNOLOGY OF AWAKENING THE ART AND AESTHETIC ACTIVITY IN CHILDREN OF 5–6 YEARS ON THE MATERIAL OF MARIA PRIYMACHENKO'S PERSONALITIES

Summary. The theoretical issues of artistic and aesthetic activity of personality in preschool childhood, the personality of Ukrainian folk artist Maria Priymachenko, the content and ways of its optimum application in pedagogical technology of awakening artistic and aesthetic activity of preschool age children were investigated. The pedagogical potential of the artist's staff and the conditions of its functioning as a pedagogical tool in the educational process have been determined. This potential manifests itself in study of the biography of the artist, familiarization with the creative process, the unique "technique of Maria Priymachenko", content analysis of her art's works, study of material used by the artist, analysis of the influence of the Mary Priymachenko's works on children 5–6 years. The essence and content of pedagogical technology, which has been experimentally tested, are covered. The experimental model of the pedagogical process is an environment conducive to activating creative potential and awakening the artistic and aesthetic activity of children in the realm of art and expression through artistic and aesthetic expression. Step-by-step introduction of children into the world of folk artist's creative work with extraordinary artistic worldview, imagination and thinking, a peculiar presentation of the child of the artist's face as an example of artistic and aesthetic activity gradually changes the child's self-awareness, corrects the image of "I", open for the teacher new opportunities to stimulate imagination, cognitive activity and imagery. Pedagogical technology with the dominant imitation of the sample of artistic and aesthetic activity contributes to the formation of a positive emotional attitude of the child to the world and to artistic creativity. The psychological mechanism of awakening the artistic and aesthetic activity of the individual in preschool childhood is imitation of the child's life-creation and identification with the "creator". The following signs of activity of children of 5–6 years are revealed: observation and selectivity, figurative thinking, imagination and fantasy, aspiration of self-expression in different types and forms of artistic and aesthetic activity.

Keywords: artistic and aesthetic activity, pre-school child, personalities, educational technology, "awakening".

Постановка проблеми. Пробудження цієї педагогічної підтримки художньо-естетичної активності особистості є пріоритетним завданням дошкільної освіти. Його реалізація обумовлена вибором педагогічного засобу та розробкою сучасної культури відповідної педагогічної технології, яка гарантує досягання очікуваного результату: активності дитини у пізнаванні світу, самовизначенні та самовираженні. Актуальною залишається проблема змісту та форми педагогічного супроводження дитини у її входженні в світ Краси, Мистецтва, Творчості. Заслуговує на увагу науковий пошук у напрямку створення умов для освоєння дитиною творчого способу здобування знань з різних сфер життєдіяльності для збагачення індивідуального досвіду (Л. Артемова, А. Беленька, А. Богуш, Н. Гав-

риш, О. Кононко, Т. Пономаренко, О. Савенков, Р. Чумічева та ін.).

Наслідкування є одним з найбільш елементарних та генетично-ранніх шляхів засвоєння дитиною культурно-соціального та художньо-естетичного досвіду (І. Сеченов, І. Павлов, О. Запорожець, Ж. Піаже, В. Тютюнник, М. Гнатко, В. Просецький, А. Валлон, Л. Виготський, В. Дружинін, В. Мухіна та ін.). Насамперед, Л. Виготський вважав, що саме «через інших ми стаємо собою» [1].

У Словнику іншомовних слів (2006) персоналія (лат. *personalis*) трактується як «особистісне», відомості про життя та діяльність окремої людини. Персоналія, як унікальний знак культури, є універсальним видом символу, який несе інформацію щодо пріоритетів соціальної діяль-

ності відомих людей. В персоналіях знаходять своє відображення такі концепти, як: активність та життєтворчість, колективізм та індивідуальність; орієнтація на стосунки і бажання успіху та визнання; традиція і новизна; краса і користь (С. Золотарьова).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Персоналію Марії Приймаченко висвітлюють роботи мистецтвознавців, істориків та теоретиків народного мистецтва (Б. Бутнік-Сіверський, В. Василенко, Н. Велігоцька, Т. Кара-Васильєва, Л. Танюк), художників (М. Глущенко, П. Глущенко, Є. Миронова, Ф. Приймаченко, Г. Островський, Г. Якулов), журналістів (Г. Местечкін), та дослідників-біографів мисткині (І. Боднар, Б. Ветрова, М. Влад, Г. Гірник, Я. Гоян, О. Левченко, Б. Лобановський, Н. Манучарова, Н. Молчанова, О. Фисун, А. Яринчук), вчених, педагогів та практиків, які вивчали можливості використання творів художниці у розвитку декоративного малювання, а також у національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку (І. Воробйова, К. Демчик, Л. Сірченко, Н. Гаврилова та ін.).

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Застосування персоналії Марії Приймаченко у контексті педагогічного засобу і матеріалу, який визначає сутність та зміст педагогічної технології пробудження художньо-творчої активності дитини дошкільного віку складає актуальну проблему для досліджень.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є висвітлення результатів експериментально-теоретичного дослідження педагогічного потенціалу персоналії Марії Приймаченко та застосування біографічного матеріалу у педагогічній технології пробудження художньо-творчої активності дітей 5–6 років.

Виклад основного матеріалу. Категорія «активність» у наукових роботах трактується як: спосіб задоволення потреб особистості (А. Маслоу, А. Петровський, В. Петровський), психологічна структура діяльності (О. Леонтьєв); спосіб самовираження і самореалізації особистості в житті, за якого досягається (або не досягається) її якість як цілісного, самостійного суб'єкта, що розвивається (К. Абульханова-Славська).

Технології «творчого пробудження» особистості належать до напрямку експериментальної педагогіки («активної», «спонтанної»), орієнтованої на розвиток сенсорної сфери дитини та занурення її у творчу лабораторію мистецтва на підґрунті індивідуальних життєвих вражень (Ш. Амонашвілі, Е. Віллемс, М. Корнелю, М. Мартено, М. Монтессорі, К. Орф, С. Френе та інші).

Психолог В. Дружинін припускає: «Цілком ймовірно, щоб творити, треба засвоїти зразок активності людини-творця; шляхом наслідування, вийти на новий рівень оволодіння культурою і прямивати самостійно далі» [3, с. 161]. Ми підтримуємо таку думку у виборі персоналії як педагогічного засобу та матеріалу для розробки педагогічної технології. Методами біографічного аналізу та контент-аналізу творчості Марії Приймаченко було складено персоналію мисткині.

Життя і творчість народного художника України Марії Оксентіївни Приймаченко – явище самотутнє, неповторне, як мистецтво кожного

з великих майстрів. «Народжені, здається, самою землею, вони поєднують у своїй особі прагнення багатьох поколінь, дають їм найповніший художній вираз завдяки своїй індивідуальності, своєму таланту» [2, с. 5]. Творчість М. Приймаченко, як і її особистість цілісні і надзвичайно багатогранні. Мисткиня малювала, вишивала, захоплювалася керамікою, віршувала. За її творами стоїть велика, різноманітна школа народного мистецтва, багатотисячова культура народу. Це ніби згусток особистих емоційних вражень української жінки і від казок, і від легенд, і від самого життя.

Ми досліджували наступні компоненти художньо-естетичної активності: мотиваційний, пізнавальний, дослідницький, рефлексивний, творчий. У експериментальній роботі брали участь діти 5–6 років закладів дошкільної освіти м. Слов'янська Донецької області, педагоги та батьки. На констатувальному етапі було з'ясовано, що художньо-естетична активність може пробуджуватися в дитині (спонтанно або за ініціативою педагога), при сприйманні нею краси в усіх формах її існування.

Педагогічна технологія спрямовувалась на реалізацію ігрового принципу активізації творчого потенціалу і пробудження художньо-естетичної активності дитини у царині її власних життєвих вражень і світосприймання Марії Приймаченко; художніх творів мисткині і образотворення самої дитини; спільному з педагогом осмисленні «способу Марії Приймаченко», та у художньо-естетичному самовираженні всіх суб'єктів педагогічного процесу: педагога, батьків, дитини.

Структуру педагогічного процесу визначили конструкти: мотиваційний, культурно-пізнавальний, художньо-естетичний, дослідницький, емоційно-рефлексивний. Мета першого конструкту полягала у зацікавленні дитини особистістю народної мисткині України Марії Приймаченко. Методичне забезпечення складалося: розглядання і обговорення художніх творів, розповідь педагога (зразок ціннісного ставлення до твору), розповідь-припущення (зразок творчого мислення при сприйманні твору). З персоналії Марії Приймаченко: «Мене запитують люди: «Як ти, Маріє, робиш такі радісні і сонячні малюнки, коли у житті так багато пережила, горя бачила?» А я говорю: «Роблю сонячні квіти, тому що людей люблю. Роблю на радість людям, щоб квіти мої були, як саме життя народу, щоб всі народи друг друга любили і люди б жили, як квіти цвітуть на землі».

У другому конструкті домінували підтримка і стимулювання пізнавального компоненту художньо-творчої активності дитини. Методичне забезпечення: обговорення, філософські роздуми щодо пошуку смислу творчості, розповідь-припущення. З персоналії Марії Приймаченко: «Хтось сказав, якщо до поліської хати забігали звірі джунглів – чекай народження таланту. Ймовірно все ж, що мавпи і крокодили – це зміщені у часі персонажі більш пізніх творів, але жабки, що грають на золотих трубах, ластівки у дивному оперенні, цуцики – звірі з голками, мов у їжака, і червоними зубами, міцно оселилися в уяві вразливої дівчинки. У стародавньому українському селі, на поліських луках і болотах, під стріхою рідної хати вона всотувала в себе притаманний

селянам язичницький пантеїзм, що обожнює та одухотворяє сили природи – землю, воду, небо, сонце, птахів, звірів, дерева, трави, квіти... Це органічне світовідчуття вже навечно залишиться з художницею».

Головною метою художньо-естетичного конструкту було визначено заохочення дитини до художньо-естетичної активності шляхом наслідування творчого процесу Марії Приймаченко, підґрунтя якого утворює уява. Методичне забезпечення: екскурсії-подорожі у природу, квест «В пошуках краси», сенсорно-перцептивні вправи, асоціативні тренінги, творчі завдання, педагогічна інтрига, «припущення». З персоналії Марії Приймаченко: «Від «Синього лева» зовсім близько до зображень тварин, яким у природі і назви немає і яких вона називає коротко та просто: звір. А щоб легше було їх розрізнити, визначає колір – «Рожевий звір», «Помаранчевий звір», «Синій...», «Зелений...», «Коричневий...», «Чорний...». Ще є «Звір з мавпочкою», «Зубач», «Рябий цуцик», «Звір у червоних чоботах», «Казковий звір», «Болотний...» та інші. У кольоровій стихії художниця відкриває безмежний простір для вираження свого світосприймання».

Дослідницький конструкт мав за мету стимулювання дослідницького компоненту художньо-естетичної активності дитини шляхом осмислення нею «творчого способу Марії Приймаченко». Сама художниця намагається пояснити, що у її малюнках «все не так, але живе». Вона розповідає, що багато композицій нав'язні примхливими малюнками щілин, тріщин на стелі та глиняній підлозі; кожен малюнок і трави, і квітки також викликає численні асоціації: «Дивлюся на підлогу – бачу то звір, то людина на коні» [4, с. 36–37]. Методичне забезпечення складалося: обговорення творів, «розшифрування», «відтворення подій», вправи на розвиток спостережливості та уяви, зразок імітаційних дій педагога; розглядання, обговорення та виготовлення оригінальних приладь для малювання, імітаційні вправи, малювання на пленері.

Світ Марії Приймаченко, на перший погляд такий фантастичний, глибоко пов'язаний з дійсністю. Вона малює повільно, адже малюнок потребує розумового напруження, ретельного виваження цілого і частин. Але з першими ж мазками «включаються» почуття, емоції. Робота з кольором для Марії Оксентіївни є завжди радісною імпровізацією, від якої вона отримує велике задоволення.

Метою емоційно-рефлексивного конструкту визначено стимулювання природної потреби дитини у самовираженні та визнанні шляхом заохочення та підтримки проявів художньо-естетичної активності, ініціатив та імпровізацій дітей у сприйманні світу та художнього твору; оцінюванні та особистісної інтерпретації способу художнього відображення явищ та елементів світу у творчості Марії Приймаченко. Методичне забезпечення складалося: розмови про особистість Марії Приймаченко, її спосіб сприймання світу і творчість, обговорення твору і вправи з самовизначення, зразок самоаналізу та самовизначення педагога, творчі завдання, «я – повідомлення», участь у експозиціях малюнків. Цікаво стежити за перебігом образної думки художниці: навіщо

повторювати та копіювати реального лева – він вже існує, куди цікавіше створити свого! Цьому спонукають мисткиня залишається вірною усе своє творче життя. Україна Марії Приймаченко – це чиста й світла мрія про прекрасне життя, фантастичний квітучий світ, ніби світ вже такий, яким має бути. Свято життя нескінченне, і це прекрасно. Самобутня і творча особистість заслуговує на визнання. Зірка № 14624, розташована між Марсом і Юпітером, отримала ім'я «Марія Приймаченко».

Впровадження педагогічної технології, розробленої на матеріалі персоналії Марії Приймаченко, довело, що поетапне введення дитини у світ творчості народної художниці з неординарним світосприйманням, уявою та мисленням; своєрідна презентація дитині особи мисткині як зразка художньо-естетичної активності поступово змінює її самоусвідомлення, коректує образ «Я», відкриває для самої дитини нові можливості для розкріпачення уяви і набування вражень у сприйманні світу, активності у осяганні мистецтва і особи митця, образотворчості.

Проведення контрольних зрізів показало, що педагогічна технологія з доміантою наслідування зразка художньо-естетичної активності видатної людини сприяє утворенню особистісного позитивного емоційного ставлення дитини до світу та до художньої творчості. Експериментальний модуль, як ціле, сприяв розвитку у дітей таких ознак активності, як спостережливості і вибірковості, активність мислення та образної пам'яті, уяви і фантазії, прагнення культури відповідних форм та способів самовираження в художньо-естетичній діяльності.

Інтерес дітей до персоналії Марії Приймаченко виявився ваговим стимулом художньо-естетичної активності. Впродовж експерименту цей інтерес мав певну динаміку: від інтересу до яскравих, колоритних, барвистих творів – до їх змісту – до процесу створення – до особи мисткині, Марії Приймаченко – до власного «Я». Таку динаміку обумовлює позиція дорослого (педагога, батьків), який своїми продуманими та ретельно підготовленими, «заінтриговуючими» розповідями транслює дитині власну зацікавленість особистістю майстрині та творчістю, занурює дитину у захоплюючу пізнавально-художню гру світосприймання і самовираження.

Висновки і пропозиції. Персоналія народної художниці містить соціально-філософський та психолого-педагогічний потенціал для пробудження художньо-естетичної активності дітей 5–6 років. Він виявляє себе за умов: вивчення біографії мисткині, яка є прикладом позитивної життєтворчості, зразком художньо-естетичного світосприймання, творчої активності, художньої інтуїції і глибокої любові до природи свого краю; ознайомлення з творчим процесом, унікального «технікою Марії Приймаченко», яка виконувала свої роботи у жанрі «примітивізму», близького до дитини, характерного для її малювання; контент-аналізу її художніх творів, зміст та художньо-естетичні властивості яких є зрозумілими дітям 5–6 років (це казково-фантастичні, розкішно-декоративні звірі, такі ж квіти; орнаментальні композиції, побутові сценки життя людей); вивчення матеріалу, яким користувалася мист-

кня; аналізу впливу творів Марії Приймаченко на дітей 5–6 років (вони цікавляться, захоплюються образами та барвами, несвідомо прагнуть наслідування і фантазують самі у малюванні та ліпленні).

Визначений потенціал відкриває педагогу шляхи для вибудовування життєвої та педагогічної концепції Марії Приймаченко. Художні твори мисткині, її спогади про своє життя містять у собі імпліцитні педагогічні смисли, педагогічні ідеї, які пройшли апробацію у родині Приймаченків, художній школі Марії Приймаченко, у сучасній практиці дошкільної освіти.

Психологічним механізмом пробудження художньо-естетичної активності особистості в до-

шкільному дитинстві є наслідування дитиною життєтворчості митця та ідентифікація з «людиною, яка творить».

Художньо-естетична активність дитини виявляє себе і стверджується в умовах співіснування дорослих і дітей у просторі та середовищі краси, мистецтва і митця, образотворення і самовираження. Творча активність «транлюється» від батьків до дітей, від майстра до майстра, від майстра до учнів і так надалі. Поняття «художньо-естетична активність», «творчість» і «наслідування» багатозначні і остаточно не визначені. Осмислення їх у контексті самовираження особистості в період дошкільня є нашою подальшою перспективою.

Список літератури:

1. Выготский Л.С. Психология искусства / под ред. М.Г. Ярошевского. Москва : Педагогика, 1987. 344 с.
2. Велігоцька Н.І. Марія Приймаченко: альбом / авт.-упоряд. Н.І. Велігоцька. Київ : Мистецтво, 1989. 132 с.
3. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 368 с.
4. Островский Г.С. Добрый лев Марии Приймаченко. Москва : Советский художник, 1990. 208 с.

References:

1. Vygotskij, L.S. Psihologija iskusstva / pod red. M.G. Jaroshevskogo. Moskva : Pedagogika, 1987. 344 s. (in Russian)
2. Veligoczka, N.I. Mariya Pryjmachenko: albom / avt.-uporyad. N.I. Veligoczka. Kyiv : Mystecztvo, 1989. 132 s. (in Ukrainian)
3. Druzhinin, V.N. Psihologija obshnih sposobnostej. Sankt-Peterburg : Piter, 2000. 368 s. (in Russian)
4. Ostrovskij, G.S. Dobryj lev Marii Prijmachenko. Moskva : Sovetskij hudozhnik, 1990. 208 s. (in Russian)